

YÜKSEKÖĞRETİMDE OKUYAN SURIYELİLERİN EĞİTİM SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ: TRC3 BÖLGESİ (MARDİN, BATMAN, SİİRT, ŞIRNAK) ÜNİVERSİTELERİ ÖRNEĞİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Muzaffer BİMAY¹

¹ Doç. Dr., Batman Üniversitesi SBMYO, muzafferbimay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6742-2852.

Geliş Tarihi: 30.06.2021 Kabul Tarihi: 10.09.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.960170

Öz: Bu çalışma, 2010 yılının sonlarında bazı Arap ülkelerinde başlayan ve 2011 yılının başlarında Suriye’de devam eden çatışmalar nedeniyle Türkiye’nin çeşitli kentlerine göç eden ve yükseköğretimde okuyan Suriyelilerin eğitim erişim noktasında karşılaştıkları sorunları ve beklentilerini TRC3 bölgesindeki (Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak) üniversiteler üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda yapılan çalışma, nitel araştırma yöntemleri arasında bulunan olgubilimsel deseninde yürütülmüş ve veriler, gelişigüzel örnekleme yöntemiyle TRC3 bölgesinde bulunan Mardin (12), Batman (11), Siirt (10) ve Şırnak (5) Üniversitelerinden seçilen öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 2021 yılının ilk yarısında toplanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Yapılan bu Araştırma ile Suriye kökenli öğrencilerin başta dil ve ekonomik koşullar olmak üzere eğitim sürecinde birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları, savaş nedeniyle uğradıkları ağır psikolojik travmaları üzerlerinden atamadıkları ve bunun için başta buldukları üniversiteler olmak üzere hiçbir kurumdan rehabilitasyon desteği alamadıkları ve bunun da eğitim süreçlerini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Bununla beraber ikamet ettikleri kentin sosyo kültürel yaşamlarına katkıda bulunduğu ve genel olarak ülkelerine geri dönmek istemedikleri de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla savaş koşullarından kaçıp büyük zorluklar içinde hayata tutunmaya çalışan Suriyeli öğrencilerin, işsizliğin ve yoksulluğun olduğu TRC3 bölgesinde bulunan kentlerdeki üniversitelerde karşılaştıkları sorunların çözülmesine yönelik acil tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’de yükseköğretimde okuyan 50 bine yakın Suriyeli genç olduğu düşünüldüğünde Suriyeli öğrencilere yönelik daha bütüncül öğeleri içeren daha kapsamlı yeni bir eğitim ve öğretim entegrasyon politikası ile bu gençlerin Türkiye’nin kalkınmasına ve geleceğine önemli katkıları sağlayabileceği bu çalışmada öne sürülmüştür. Ayrıca bu çalışmadaki veriler ışığında yapılan önerilerin, uzun vadeli kamu politikalarına yol göstermesi ve destek sağlanması da hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Sığınmacı, Entegrasyon, Eğitim, Yükseköğretim, Suriyeli öğrenciler.

EDUCATIONAL PROBLEMS AND EXPECTATIONS OF SYRIANS STUDYING IN HIGHER EDUCATION: THE SAMPLE OF TRC3 REGION (MARDİN, BATMAN, SİİRT, ŞIRNAK) UNIVERSITIES

Abstract:

This study aims to examine the problems and expectations faced by Syrians, who have immigrated to various cities of Turkey due to the conflicts that started in some Arab countries in late 2010 and continued in Syria in early 2011, and are studying in higher education, in terms of access to education, through universities in the TRC3 region (Mardin, Batman, Siirt and Şırnak. In this context, the study was carried out in a phenomenological design, which is among the qualitative research methods, and the data were collected in the first half of the year (2021) by using a semi-structured interview form with students selected from Mardin (12), Batman (11), Siirt (10) and Şırnak (5) Universities in TRC3 region with a random sampling method. Descriptive analysis technique was used to analyze the data. With this research, it was determined that the students of Syrian origin faced many problems in the education process, especially the language and economic conditions, they could not get over the heavy psychological traumas they suffered due to the war, and they could not get rehabilitation support from any institution, especially the universities they were in, and this negatively affected their education processes. Furthermore, it has also been revealed that the city they live in contributes to their socio-cultural life and they generally do not want to return to their country. Therefore, there is a need for urgent measures to solve the problems that Syrian students, who are trying to escape from the war conditions and try to hold on to life with great difficulties, face at universities in the cities located in the TRC3 region, where unemployment and poverty exist. Considering that there are nearly 50 thousand Syrian young people studying in higher education in Turkey, it is argued in this study that these young people can make significant contributions to the development and future of Turkey with a new, more comprehensive education and training integration policy that includes more holistic elements for Syrian students. In addition, the recommendations made in the light of the data in this study are aimed to guide and support long-term public policies.

Keywords: Refugee, Asylum seeker, İntegration, Education, Higher education, Syrian students.

Giriş

Tarih boyunca insanlar, bazen iyi fırsatlar elde etmek için gönüllü bazen de uğranılan veya uğranılması muhtemel olan savaş, çatışma, doğal afet vb. tehlikelerden kaçmak için zorunlu olarak sürekli mekân değiştirmişlerdir (Bodvarsson ve Van der Berg, 2009; Faist, 2003; Tekeli ve Erder,1978). Bu göçler bazen ülke içinde iç göçler şeklinde bazen de uluslararası alanda göçmen, sığınmacı, mülteci, vatansız, düzensiz, düzenli, geçici koruma, şartlı koruma gibi statülerde karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmelere bağlı olarak nitelik olarak sürekli değişen, nicelik olarak sürekli artış gösteren ve düzensiz şekilde gerçekleşen uluslararası göçler (Aleshkovski, 2017; Mills, 2009), günümüzde hızlanarak, farklılaşarak, kadınsallaşarak ve siyasallaşarak yeni bir yapısal değişime uğramıştır (Castles ve Miller, 2008).

Küresel tahminlere göre 2019 yılında dünyada 272 milyon uluslararası göçmenden yaklaşık 80 milyon insanın zorunlu nedenlerle ülke içinde yerinden edildiği ve 45,7 milyonunun ise sığınmacı ve mültecilerden oluştuğu belirtilmiştir (The UN Refugee Agency, 2021). Bu sayının önemli bir kısmı ise birçok Arap ülkesinde yayılan ve daha sonra Suriye’de ortaya çıkan halk kalkışmalarının neden olduğu çatışmalar sonucunda başta Türkiye olmak üzere Ürdün, Lübnan ve diğer ülkelere yapılan kitlesel göçlerden oluşmaktadır (Philips, 2012). Şimdiye kadar Suriye’deki iç çatışmalardan etkilenen ve insani korumaya muhtaç olanların sayısı 13,4 milyon, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısı 6,7 milyon ve diğer ülkelere göç edenlerin sayısı ise 6,6 milyon olarak belirtilmiştir (UNHCR, 2021). Bunların içinden yaklaşık 3,7 milyonu Türkiye’de yaşamaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Onuncu yılına giren savaşın giderek bölgesel boyuttan küresel boyuta geçmesi nedeniyle daha da uzayacağı ve Suriye’den göçlerin başta ülkemiz olmak üzere dünyanın birçok ülkesine farklı kombinasyonlarda devam edeceği BM Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi’nin “geçtiğimiz 10 yıl içinde zorla yerinden edilen kişilerin sayısı iki katına çıktı. Bu, uluslararası toplumun barışı koruyamadığını göstermektedir. Bu korkutucu tabloda ne yazık ki yeni bir eşiği daha aşıyoruz ve dünya liderleri savaşa dur demedikçe durum daha da kötüye gidecek”(UNHCR, 2021) şeklindeki sözlerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla mülteci ve sığınmacı sorunsalının önümüzdeki dönemlerde de ülkeleri meşgul etmeye devam edeceği söylenebilir.

Göçler entegrasyon süreçlerine bağlı olarak acılara, üzüntülere ve yıkımlara yol açabileceği gibi eğitim süreçleriyle beraber ekonomik kalkınmanın ve kültürel zenginliğin yayılmasının bir aracı da olabilmektedir. Ne yazık ki sığınmacıların eğitim alanında önemli sorunlarla karşılaştığı ortaya çıkmıştır (Bimay, 2020-b). Bu sorunlar, özellikle sayıları 48 bin 192 kişiye ulaşan yükseköğretimde okuyan Suriyeli öğrencilerin sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır (Yükseköğretim Kurulu, 2021). Yükseköğretimde okuyan Suriyelilerin eğitimi önündeki engellerin başında ise dil ve kültür farkı gelmektedir (Bimay, 2016). Esasında sığınmacı veya mültecilerin eğitim hakkı, Birleşmiş Milletler (BM)’in 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleş-

mesi kapsamında garanti altına alınmış olsa da genel olarak birçok ülkede akademik sorunların katlandığını söylenebilir. Buradan hareketle bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Savaş nedeniyle yaşanan zorunlu mekânsal hareketlilikler, eğitim ve öğretime erişimi ve eğitimin kalitesini nasıl etkiledi? Bu hareketlerin bireysel olarak Suriyeli öğrenciler açısından olası sonuçları nelerdir?
- Eğitim ve öğretim sürecinde fırsat eşitliği sağlanabilmiş midir?
- Eğitim ve öğretim süreci, Suriyeli öğrencilerin hayatlarında ve gelecek ile ilgili beklentilerinde hangi etkileri ortaya çıkarmıştır?

Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, 2011 yılından beri Suriye’de ki iç çatışmalar nedeniyle ülkemize göç eden ve TRC3 bölgesinde bulunan Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak üniversitelerinde okuyan Suriyeli öğrencilerin eğitime erişim sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin öğrencilerin algılarını araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmanın önemi ise ülkemizde kalıcı hâle gelen TRC3 bölgesindeki üniversitelerde okuyan Suriyeli öğrencilere (Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem, 2017) yönelik yapılan araştırmanın bulgularından yola çıkılarak geliştirilen önerilerin göç yönetimi politikalarında değerlendirilmesi ve yeni kamu politikalarının geliştirilmesine de katkı sunması hedeflenmektedir. Çalışma, üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, entegrasyon süreçleri açısından eğitim ve öğretimin önemine değinilmektedir. İkinci bölümde Türkiye’de ve TRC3 bölgesinde okuyan Suriyeli öğrencilere ilişkin istatistiki verilere yer verilmiş ve mevcut durum özetlenmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise TRC3 bölgesinde yapılan alan araştırmasının bulgularına yer verilmiştir.

Entegrasyon Süreci Açısından Eğitim

Göç entegrasyonu, başlangıçta asimilasyon ile başlayan ve daha sonra çok kültür-lülüğe kayan birbirinden farklı göstergeleri içerisinde barındıran önemli bir süreçtir (Bimay, 2020:1934). Göçe ilişkin entegrasyonların belirlenmesi ile ilgili yapılan çalışmalarda üzerinde uzlaşmış ortak entegrasyon göstergelerinden söz etmek imkânsızdır. Bunun nedenleri arasında göçmenlerin ev sahibi toplumdan eğitim, mesleki ve kültür bakımında çok farklı olması, ayrıca göçmenlerin geldikleri topluma göre de kendi aralarında çok büyük farklılıklar göstermeleridir (Council of Europe, 1997). Dolayısıyla son otuz yılda entegrasyon konusunda hem devlet politikası olarak hem de literatürde göçün etkilerine ilişkin birçok gösterge ileri sürülmüştür (Zinccone, Penninx ve Borkert, 2011).

Göçe ilişkin göstergelerin belirlenmesinde ilk girişim Avrupa Konseyi’nin 4-6 Ekim 1995 yılında 20 değişik Avrupa ülkesinin bir araya gelerek geliştirdikleri 200 civarındaki göstergedir. 2000’li yıllardan sonra uyum göstergeleri konuları yoğun bir şekilde ele alınmış ve 2002 yılında Birleşik Krallık’ta Alastair Ager ve Alison Strang’ın dört ana başlık altında, her biri uyumun bir yönünü dikkate alan on temel alan tanımlaması

(Ager ve Strang, 2004), literatüre farklı bir boyut kazandırmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun göç ve uyum konusunda 2004 yılında yayınladığı rapordan sonra uyumun ölçülmesi için gösterge tespiti işlemi aynı yıl MIPEX, British Council, Göç Politika Grubu, Dış Politika Merkezi ve Sheffield Üniversitesi işbirliği ile Avrupa Sivil Vatandaşlığı ve Katılım Endeksi olarak yayınlanmıştır (MIPEX, Migration Integration Policy Index, 2020). MIPEX, sekiz değişik politika alanında, her boyutun ayrı yönünü ölçmeye yönelik dört boyut ve bunları ölçen toplam 167 alt göstergeden oluşan politikalar hayata geçirmiştir. Bunların başında; işgücü hareketliliği, sağlık, eğitim, aile birleşimi, daimi ikamet, ayrımcılıkla mücadele, siyasi katılım ve vatandaşlığa erişim gelmektedir (MIPEX, 2020). Yine ilki 2012 yılında Avrupa Komisyonu ve OECD tarafından ortak ve 2018'de ise genişletilip güncellenerek üçüncü baskısı yayınlanan Rapor, tüm AB ve OECD ülkelerinin yanı sıra seçilmiş bazı G20 ülkelerinde işgücü piyasası ve becerileri, yaşam koşulları, sivil katılım ve sosyal entegrasyon alanlarında 74 entegrasyon göstergesi ortaya atılmıştır (Topcu, ve Büyükbese, 2020;28). Sonrasında yasal haklar, siyasi katılım, işgücü piyasaları, sağlık hizmetleri, barınma, eğitim (Rottmann, 2021:192), nüfusa ilişkin veriler, ikamet süreleri, hane halkının kompozisyonu, işgücü piyasalarına katılım, yapılan işlerin kalitesi, hane halkı geliri, sağlık, sivil katılım ve sosyal uyum gibi alanları da içerecek şekilde genişletilmiştir (Erat, 2018:84).

Günümüzde uluslararası koruma kapsamındaki göçmenler için kullanılan entegrasyon göstergeleri üç temel alanda ele alınmaktadır. İlki, göçmenlerin buldukları ülke vatandaşlarının sahip olduğu hak ve görevlere ne ölçüde sahip olduğunu ve ülkenin siyasi hayatına ne ölçüde katıldığını gösteren yasal-siyasi entegrasyondur. Bu entegrasyon göstergeleri içinde vatandaşlık, yerel katılım ve sivil toplum kuruluş faaliyetleri yer almaktadır. İkinci olarak sosyo-ekonomik entegrasyon, göçmenlerin sosyal haklar ve ekonomik imkanlar açısından ev sahibi ülke vatandaşlarının standartlarına yaklaşmasını ifade etmektedir. Literatürde üzerinde nispeten uzlaşa sağlanmış olan bu alanda en temel gösterge istihdam olup, göçmenlerin işgücü piyasasına katılımı önündeki engeller ve fırsatlar, istihdam oranı ve niteliği gibi ölçütlerle değerlendirilir. Bunun dışında yurtdışında edinilen mesleki niteliklerin tanınması, ayrımcılık karşıtı politika, iş başvurularının anonimleştirilmesi de bu gösterge içinde yer almaktadır. Son olarak sosyo-kültürel ve dinsel entegrasyon, adaptasyonun düzeyinden çok biçimini belirten bir kategori olarak ele alınmakta ve asimilasyondan farklılığı vurgulanmaktadır. Kimlik dönüşümü, çok dillilik, dini olanaklar ve eğitim göstergeleri entegrasyonu kolaylaştırıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Çilingir, 2021:133-135). Özellikle eğitim göstergesi, yerinden edilenler için hayati öneme sahip önemli bir entegrasyon unsurudur. Göçmenlerin hayatını kolaylaştırmanın yanı sıra sosyo-ekonomik, psikolojik ve kültürel olanaklara erişimi sağlayan güvenli ve istikrarlı bir ortamı sağlar. Ayrıca göçmenlerin kendi toplulukları yeniden inşa ederek bir araya gelmelerini sağlayan üretken bir toplumsal hayatı sürmelerine de yardımcı olur. Entegrasyon sürecinde iyi bir eğitim sürecinin sağlanması için göçmenlere yerli halkla aynı koşullarda rekabet imkânı sunabilecek fırsat eşitliğine dayalı çok dilli ve çok kül-

türlü bir eğitim sisteminin hayata geçirilmesiyle orantılı olacaktır (Neumann, 2007).

Göç edenler açısından entegrasyon süreçleri, gelecekte kendilerine kuracakları yaşam açısından en önemli aşama olarak kabul edilmektedir. Göç alan toplum ile göçmenler arasındaki karşılıklı uyumu ifade eden entegrasyon süreçlerinin iyi yönetilmesi toplumsal değişimde başarı göstergesi olarak görülmektedir. İyi bir entegrasyon süreci, sosyo-ekonomik ve kültürel faydalar sağlamayla birlikte toplumların bir bütün olarak güvenlik ve istikrarını oluşturmak için de gereklidir (Bimay, 2020-a). Ancak uluslararası alanda ortaya çıkan zorunlu kitlesel göçlerin entegrasyon süreçleri zorlu ve sancılı geçtiği için göç edilen ülkelerde başta eğitimle ilgili olmak üzere birçok entegrasyon sorunu ortaya çıkabilmektedir (Chambers, 1986). Bu süreçte göç edenlerin göç ettiği ülke ile geldiği yer arasındaki etnik farklılıklar, kimlik sorunları, dil, din, kültürel ilişkiler, eğitim durumu, ekonomik durum, statü farklılıkları onların kabul ettirme veya dışlanma/yabancılaşma dikotomisiyle (ikilemiyle) karşı karşıya kalmalarına sebep olabilmektedir (Bimay, 2020-a). Göçmen, göç ettiği bölgedeki halklarla kültürel ve tarihi bir geçmiş paylaşmıyorsa dışlanma ve yabancılaşma en üst seviyede gerçekleşmektedir. Dahası göçmen, göç ettiği bölgedeki halklarla kültür ve tarihî bir geçmiş paylaşsa da genellikle birkaç nesil boyunca kendini farklı, kısmen dışlanmış marjinal biri olarak hissettiği için göç sürecinde entegrasyon sorunları yaşayabilmektedir (Bimay, 2020-b). Bu nedenle göçten sonra entegrasyon konusunda ülkelerin uyguladıkları politikalar, göç süreçlerinin sağlıklı yürütülmesinde önemli etkiye sahip olmaktadır.

Türkiye’de Yükseköğretimde Okuyan Suriyeliler

Türkiye, bulunduğu coğrafi koşullar nedeniyle sürekli göç alan ve göç veren transit bir ülke konumunda olmasının yanı sıra sosyo-ekonomik ve kültürel değerlerin taşınmasında da bir köprü vazifesi görmüştür. Özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra Soğuk Savaş döneminde yaşanan siyasal gelişmeler nedeniyle başta Ortadoğu’dan olmak üzere Balkanlardan, Kafkasya’dan ve dünyanın çeşitli bölgelerinden göçler almıştır. Türkiye’ye yönelen dış göçler günümüzde Suriye’nin yanı sıra Irak, Türkmenistan, Afganistan, İran başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinden gelmektedir. Suriye’den Türkiye’ye yönelik ilk kitlesel göç hareketi ise 29.04.2011 tarihinde 300-400 kadar Suriye vatandaşının Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü Sınır Kapısı’ndan ülke içine girmesiyle gerçekleşmiştir. Onuncu yılında bu sayı katlanarak artmış ve günümüzde 3.684.412 kişiye ulaşmıştır (GİGM, 2021). Türkiye’de özellikle ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan göçmen çocuklarının eğitim süreci ile ilgili Millî Eğitim Bakanlığının önemli çabaları bulunmaktadır. Yükseköğretimde ise uluslararası veya kültürlerarası boyutları içeren “eğitimde uluslararasılaştırma” kapsamında başta Suriyeli öğrenciler olmak üzere birçok uluslararası öğrenci bulunmakta ve YÖK’ün belirlediği ilkeler çerçevesinde eğitim ve öğretim süreci yürütülmektedir (YÖK, 2017-a; Seggie ve Ergin, 2018). Bu kapsamda 2020-2021 akademik yılında 207 yükseköğretim kurumunda eğitim gören toplam 8.240.997 öğrenciden (7.595.918’i devlet, 636.363’ü vakıf) 48 bin 192 Suriyeli üniversite öğrencisi eğitim almaya devam etmektedir (Habertürk, 2021).

Tablo 1. Türkiye Üniversitelerinde Öğrenim Gören Suriyelilerin Sayılarında Meydana Gelen Artış (2011-2021).

Yıl	Uluslararası öğrenci sayısı	Suriyeli Öğrenci sayısı	Toplam
2012-2013	43.000		43.000
2013-2014	48.183	1.785	49.968
2014-2015	72.178	5.560	77.738
2015-2016	87.903	9.689	97.592
2016-2017	108.076	15.042	123.118
2017-2018	125.138	20.701	145.839
2018-2019	154.505	27.034	181.539
2019-2020	185.047	37.236	222.283
2020-2021	200.000	48.192	248.192

Kaynak: Bu Tablo YÖK (2021), MEB (2019), Habertürk (2021) ve Hürriyet (2021) gazetelerinin güncel istatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

YÖK, Eylül 2012'den itibaren Suriyeli öğrencileri, eğitim süreçlerine dahil edebilmek amacıyla Suriye sınırında bulunan illerdeki yedi üniversiteye "özel öğrenci" statüsünde yerleştirmeye çalışmıştır (Seydi, 2014). Bu bağlamda YÖK, üniversitelerin başta resmî belge teminine ilişkin ortaya çıkan bürokratik işlemleri azaltmış ve öğretim dili Türkçe veya herhangi bir yabancı dille daha esnek program açabilmeleri için bir dizi mevzuat değişikliğini uygulamaya koymuştu. Ayrıca dünyada geliştirilen uygulamalar da takip edilerek başta belgeleri eksik olanlar için Diploma ve Derece Tespit Komisyonlarının oluşturulması, belgeleri tamamlananların ise özel öğrenci statüsünde okullara yerleştirmesi, Yabancı Uyruklu Akademisyen Bilgi Sistemi, burs programları, tanıma ve denklik mevzuatı iyileştirme gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir (YÖK, 2019).

TRC3 Bölgesinin (Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak) Sosyo-ekonomik Açından Değerlendirilmesi

Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farkları oldukça yüksek düzeyde olup, gelişmişlik farklarını ortaya çıkaran temel nedenler; eğitim düzeyi farklılıkları, yetersiz sermaye birikimi, yerel pazarların yeterince gelişmemiş olması, bölgelerarasında nüfus artış hızındaki farklılıklar, coğrafi konum ve altyapı eksiklikleri başlıkları altında özetlenebilir. Bu dengesizliklerin giderilmesi için 1960'lı yıllardan bu yana kalkınma planları kapsamında göç, altyapı, kırsal kalkınma amaçlı politikalar geliştirilmeye devam edilmektedir. Bunun yanı sıra günümüzde Kalkınma Ajansları, bölgesel gelişmenin sağlanması için tasarlanmış bir araç olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu kap-

samda 5 Ocak 2006'da 5449 Sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Mardin ili merkez olmak üzere Mardin, Batman, Siirt, Şırnak illerini içine alan TRC3 Düzey 2 Bölgesi'nde Bakanlar Kurulunun 2008/14306 sayılı kararname ile 22 Kasım 2008 tarih ve 27062 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak kurulan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) kalkınma ağırlıklı projeleri yürütmek üzere aktif olarak faaliyetlerini yürütmektedir (Dicle Kalkınma Ajansı, 2021).

Şekil 1. TRC3 Bölgesi

Kaynak: DİKA, 2021.

TRC3 bölgesi, Türkiye yüzölçümünün %3,39'u ve nüfusunun %2,71'ini oluşturmaktadır. Doğuda Hakkâri, batıda Şanlıurfa kuzeyde Bitlis ve Muş, kuzeybatıda Diyarbakır, kuzeydoğuda Van ile komşu olan bölge, Irak ve Suriye ile sınır komşusudur. Ortadoğu ve Afrika bölgelerindeki birçok ülkeyle yapılan ticaretin yanı sıra yerli ve yabancı birçok turistin ziyaret ettiği kültür ve inanç turizminin ana merkezlerinden biridir. Bu bölge aynı zamanda tarımsal sanayi açısından da önemli bir üretim merkezidir. Ancak Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmesini sürdürülebilir kılma gereğinden doğan bölgeler arası ve bölge içi eşitsizlikleri giderme gerekliliği konusunda son yıllarda sürekli ilk sırada gelmektedir. Bölge, sosyo-ekonomik kalkınma, üniversitelerin akademik başarısı ve diğer göstergeler açısından Türkiye ortalamasının çok gerisindedir. Ayrıca bu bölge, %33,5 işsizlik oranıyla Türkiye'deki en yüksek işsizlik oranına sahip iken, %26,0 istihdam oranı ile en düşük istihdam oranına sahip bölgedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021). 2007 yılında Başbakanlık tarafından "her ile üniversite" sloganıyla kurulan 17 üniversitelerden 4'ü TRC3 bölgesinde açılmıştır. Tablo 1'de bu üniversitelerdeki yerli yabancı/Suriyeli öğrenci sayılarına yer verilmiştir.

Tablo 1. TRC3 Bölgesindeki Üniversiteler ve Öğrenci İstatistikleri

TRC3 Bölgesi	Nüfus	Geçici Koruma Sayısı	Üniversite Öğrenci Sayısı	Suriyeli Öğrenci Sayısı
Mardin	854.716	89.314	12.647	1.049
Batman	620.278	15.547,	12.568	83
Siirt	331.070	4.520	16.253	1.335
Şırnak	537.762	15.005	4.074	15
Toplam	2.343.826	124.386	45.542	2.482

Kaynak: TÜİK, 2021; YÖK, 2021; GİGM, 2021.

Yöntem

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın deseni, katılımcı grubu, veri toplama aracı, analiz yöntemi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Araştırmada TRC3 bölgesinde bulunan Suriyelilerin eğitime erişim sürecinde yaşadıkları entegrasyon süreçlerini ortaya koyabilmek için nitel araştırma yöntemleri içerisinde bulunan olgubilimsel (fenomenolojik) desende bir araştırma tasarlanmış ve elde edilen veriler betimsel bir analizle açıklanmıştır. Bu yöntemle araştırma kapsamında tek bir gerçekliğin olmadığı, algıların zaman, mekan, sosyo-ekonomik ve çevre şartlarına göre değişebileceği belirtilmiştir (Giorgi ve Giorgi, 2003). Başka bir deyişle farkında olduğumuz, ancak olgulara derinlemesine bir anlayışla odaklanmamızı sağlamak ve örnekleri olduğu gibi aktarmak için böyle bir yöntem seçilmiştir. Böylece olguya ilişkin yaşanmış deneyimlerin ortak anlamını tanımlayarak literatüre önemli katkılar sağlaması da hedeflenmiştir (Creswell, 2013).

Araştırmanın Katılımcı Grubu

Araştırmada katılımcıların belirlenmesinde “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem zaman, emek ve parasal yönden yaşanabilecek ve araştırmanın sonucunu etkileyebilecek olağan sınırlılıklar yanında örneklemin kolay ulaşılabilir olmasından (Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2021) dolayı tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Mardin Üniversitesinde 12, Batman Üniversitesi’nde 11, Siirt Üniversitesi’nde 10, Şırnak Üniversitesi’nde 5 kişi olmak üzere toplam 38 katılımcı oluşturmaktadır. Söz konusu katılımcılara ilişkin demografik özellikler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişken	Mardin(N=)		Batman(N=)		Siirt(N=)		Şırnak(N=)	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Katılımcıların Cinsiyeti								
Erkek	8	66,7	4	36,4	7	70,0	2	40,0
Kadın	4	33,3	7	63,6	3	30,0	3	60,0
Katılımcıların Yaş Grupları								
18- 28	5	41,7	10	90,9	9	90,0	2	40,0
29- 39	5	41,7	1	9,1	1	10,0	1	20,0
40- 50	2	16,6	-	-	-	-	1	20,0
51- +	-	-	-	-	-	-	1	20,0
Katılımcıların Medeni Durumu								
Evli	8	66,7	3	27,3	1	10,0	2	40,0
Bekâr	4	33,3	8	72,7	9	90,0	3	60,0
Katılımcıların Gelir Durumları								
1-1000	3	25,0	4	36,3	2	20,0	1	26,3
1001-2000	4	33,4	5	45,5	6	60,0	1	42,1
2001-3000	2	16,6	1	9,1	1	10,0	2	15,8
3001-4000	1	8,4	1	9,1	-	-	-	5,3
4001-5000	2	16,6	-	-	1	10,0	-	7,9
5001 +	-	-	-	-	-	-	1	2,6

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların % 55,3'ünün erkek ve %44, 7'sinin kadın oldukları; %68, 4'ünün 18-28, %21,1'i 29-39, % 7,9'unun 40-50 ve % 2,6'sının 51 ve üzeri yaş aralıklarında yer aldıkları; %36,8'inin evli ve % 63,2'sinin bekar oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcıların gelir durumları da, asgari yaşam koşullarını yerine getirme açısından yetersiz görünmektedir. Katılımcıların % 26,3'ünün 1000 TL ve daha az bir gelire sahip iken % 42,1'inin 1001-2000 TL, % 15,8'inin 2001-3000, % 5,3'ünün 3001-4000, % 7,9'unun 4001-5000 ve %2,6'sının 5001 ve üzeri gelire sahip olduğu Tablo 2'den anlaşılmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Olgubilim deseninde, olgulara yönelik anlamları ve yaşantıları ortaya çıkarmak amacıyla görüşmeler yapılır (Büyüköztürk vd., 2021). Bu bağlamda ilgili alan yazın, uzman görüşleri dikkate alınarak yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanarak görüşmelerde kullanılmıştır. Formun hazırlama sürecinde "Türkiye'de Öğrenim

Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik” incelenmiş, açık uçlu sorular hazırlanmış, alan uzmanlarının görüşü ile katılımcı onayı alınarak ön uygulama başlatılmıştır. Yapılan ön uygulama sonunda soruların katılımcılar tarafından anlaşıldığı belirlenmiş ve daha sonra forma nihai şekli verilmiştir. Bu bağlamda, TRC3 bölgesinde bulunan kentlerdeki üniversitelerde okuyan 18 yaşından büyük toplam 38 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşme formları, Arapça ve Türkçe dillerinde hazırlanmış olup Batman Üniversitesi Etik Kurulunun 28.05.2021 tarihli ve 2021/02 sayılı onayıyla gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analiz Yöntemi, Geçerliliği ve Güvenirliği

Veriler, nitel veri analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu analiz yöntemindeki temel gaye, bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmaktır. Ayrıca bu yöntemde bulgular sunulurken bir kavramın ve/veya düşüncenin kaç defa tekrar ettiği frekanslarla ifade edilerek sıralanır. Yine bu yöntemde katılımcıların görüşlerini çarpıcı ve yansız bir şekilde yansıtmak amacıyla da sık sık doğrudan alıntılara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşmeye katılan yükseköğretimde okuyan Suriyeli katılımcıların kişisel bilgilerini vermek istememeleri nedeniyle her üniversite için farklı kodlamalar geliştirilmiş S1M, S1B, S1S ve S1Ş şeklinde kodlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde elde edilen verilerin geçerliliği, araştırmacının olguları olduğu biçimiyle aktarması ve olabildiğince yansız görünmesidir. Çalışmanın güvenilirliği ise başka araştırmacılar tarafından aynı veriyi kullanarak benzer sonuçlara varabilme imkânıdır (LeCompte ve Goetz, 1982). Bu çalışmada olgular olduğu biçimiyle aktarılmaya çalışılmış ve aynı verilerle benzer sonuçlara ulaşma imkanı ortaya çıkmıştır.

Bulgular

Bu bölümde TRC3 bölgesinde bulunan Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak üniversitelerindeki Suriyeli öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Suriye İç Savaşı'nın Katılımcıların Eğitim Süreci Üzerindeki Etkileri

Milyonlarca insanın yerinden edilmesine sebep olan Suriye iç savaşı, menşei, transit ve varış ülkelerinde sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel birçok etkiye neden olmuş ve özellikle göç edilen ülkelerde sığınmacı durumuna düşen göçmenlerin başta eğitim olmak üzere birçok haktan yoksun kalmalarına yol açmıştır. Dünyada en çok Suriyeli sığınmacı barındıran Türkiye, geçici koruma politikasıyla başta eğitim olmak üzere sığınmacılara birçok olanak sağlamaya çalışmıştır. Ancak savaşın uzaması ve ne zaman biteceğinin kestirilememesi nedeniyle eğitim alanındaki sorunların katlanarak artması beklenmektedir. Bu bağlamda Suriye iç savaşının TRC3 bölgesinde bulunan üniversitelerde eğitim gören katılımcıların eğitim süreci üzerindeki etkisini ve geleceğe ilişkin

beklentilerini ortaya koyabilmek için “Ülkenizdeki savaş veya çatışmaların geleceği ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Savaşın ve çatışmaların sona ermesi durumunda ülkenize geri dönmeyi düşünüyor musunuz? Buradan hareketle başta eğitim olmak üzere gelecekte beklediğiniz nelerdir?” soruları yöneltilmiştir. Farklı üniversitelerdeki katılımcıların benzer veya farklı yanıtlar verdikleri elde edilen verilerden anlaşılmıştır. Bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

S5M, “Türkiye’ye ilk geldiğimde önce Tanrı’dan sonra Türk kardeşlerimin yardımıyla, tiran Beşar’ın düşürülmesiyle birlikte ülkemize sağ salim döneceğimizi ve özgür ve onurlu bir hayat yaşayacağımızı umut ediyorduk. Hâlâ bu umudu taşıyorum.”

S8M, “Evet, savaşın sona ereceğini düşünüyorum. Savaşın bitmesi durumunda ülkeme dönmeyi düşünüyorum ve normal yaşama dönüp daha nezih ve adil bir yaşam olmasını umuyorum. Suriyeli erkek ve kız öğrenciler ve aynı zamanda iki kız kardeşi olan biri olarak bizim için tek umut, ülkemizde gelecek nesiller için akademik eğitimin en üst seviyede gerçekleşmesi ve tüm öğrencilerin iyi bir eğitim almasıdır.”

S3Ş, “Şu anda çatışma ve savaş yok ancak halka karşı ulusal ve uluslararası ekonomik bir savaş yürütülmektedir. Bu yüzden ülkeme geri dönmeyi düşünüyorum. Ülkemize dönebilmemiz için ülkedeki şartların savaş öncesindeki duruma bir an önce geri dönmesidir. Bunu bekliyor ve umuyorum.”

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak katılımcıların bazıları özellikle savaşın sürmesine ilişkin kaygılarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen söz konusu katılımcıların savaşın biteceğine olan inançlarını korudukları ve ülkelerine geri dönerek ülkenin yeniden inşasında etkili olmayı arzu etmektedirler. Ülkelerine geri dönmeyi düşünen bazı katılımcıların da Beşar Esad yönetiminin değişmesine bağlı olarak ülkelerine geri dönebileceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca ülkelerine dönmeleri halinde daha önce aldıkları ve savaş nedeniyle kesintiye uğrayan eğitimlerini sürdürebileceklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan savaşın bitmeyeceğini ve bunun için gelecekleri ile ilgili karamsar olduklarını belirten katılımcıların ülkelerine geri dönmek istemedikleri ve eğitim süreçlerini Türkiye’de sürdürmeye kararlı oldukları ortaya çıkmıştır. Hatta bazı katılımcıların savaş sonrası kesintiye uğrayan eğitimlerini Türkiye’de devam etme şansı yakaladıklarını ve farklı eğitim sistemleriyle kendilerini daha iyi geliştirebileceklerini de ifade etmişlerdir. Bazıları da Savaşın kısa vadede bitmesi durumunda da ülkelerinin artık yaşanabilecek bir yer olmaktan uzaklaştığı için eğitimlerine devam edemeyeceklerini ve bu nedenle geri dönmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Kürt unsurlarının hâkim olduğu kentlerden gelenlerin de geri dönmek istemedikleri ortaya çıkmıştır. Bu konuda bazı katılımcıların öne sürdükleri ifadeler şu şekildedir:

S1M, “Maalesef durum çok kötü, yaşam için hiçbir temel oluşum olmadığı gibi hiçbir hizmet sunulmamaktadır. Zaten savaş öncesi sadece kendi yandaşlarına hizmet sunan ve yaşam hakkı tanıyan Beşar Esad’ın kalması durumunda geri dönmeyi düşünmüyorum.”

S6M, “Bu savaşın (Suriye iç savaşı) yakında bitmesini beklemiyorum. Bu kriz bitse bile Suriye’nin eski hâline dönmesi uzun zaman alacaktır. Örneğin savaştan sonra Irak’ın durumu buna benzemektedir. Bu yüzden Suriye devleti hâlâ güvensiz bir ülke ve orada ne evimiz ne malımız kaldı.”

S11M, “Ülkemde devam eden savaş ve çatışmaların hedefi mezhepsel farklılıklar olması nedeniyle farklı bir noktaya geldi. Bu yüzden ülkenin geleceğine ilişkin şimdiye kadar hiç iyi bir emare görünmemektedir.”

S1Ş, “Sanırım bir gün bu savaş bitecek, belki de çok kısa vadede bitebilir. Emin değilim. Ancak savaş bitse de ülkenin yaşanacak güvenli bir yer olacağına inanmıyorum. Bu nedenle Türkiye’de çoğumuzun üzerinde durduğu şey, iyi bir eğitim almak ve savaş bittikten sonra tüm zorluklarla yüzleşebilmek için deneyime sahip olmaktır. Eğitim, geleceğimizin inşasında yakın gelecekte yapabileceğimiz en iyi yatırım olduğuna inandığımız için Türkiye’de bunu tamamlamayı düşünüyoruz.”

S4B, “Ben savaşın içeride devam edeceğini ve geri dönmenin şu aşamada çok zor olacağını düşünüyorum. Bir şeyler düzeltmek için bu dönemde dönmeye karar versem de ekonomik istikrarsızlık, hayat şartlarının zorlaşması, sağlık sektörünün tamamen bozulması, sosyal hayatın ortadan kalkması nedeniyle yaşamının imkânsız olduğuna inanıyorum. Bu yüzden şartlar el-verdiği sürece Türkiye’de yaşamaya devam etmek istiyorum.”

S1S, “Suriye, emperyalist ülkeler tarafından yeni silahların denendiği, bu ülkeler arasında ülke topraklarının paylaşıldığı, ülkenin zenginliklerinin ve kaynaklarının talan edildiği, ülke insanların diğer ülkeler de mülteci durumuna düştüğü bir ülkedir. Bu yüzden savaşın bitmesi için çok fazla sebep görünmektedir. Gelecekle ilgili beklentim çok fazla yok. Biz ancak başka ülkelerde mülteci konumunda hayatımızı sürdüreceğiz.”

S2S “Ülkemden ayrıldığımda on yedi yaşındaydım ve orada sık sık savaş ve çatışmalar yaşanıyordu. Tüm hayallerim birer birer yok oluyordu. En büyük hayalim eğitimimi tamamlamaktı ancak ülkedeki mevcut durum eğitimimi tamamlamama izin vermiyordu. Türkiye’ye geldiğimde bana yeni ufuklar açıldı. Türkiye bana yardım eli uzattı ve eğitimimi tamamlama şansı verdi. Uzun bir uğraştan sonra ve üniversitemin desteğiyle bu hayalimi gerçekleştirdim.”

Bilindiği üzere savaş vb. olayların başta dezavantajlı gruplar olan çocuk, kadın ve yaşlılar olmak üzere bu olaylara maruz kalan tüm insanlar üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri fiziksel ve psikolojik etkilerdir. Bu etkilerin azaltılıp ortadan kaldırılabilmesi için de katılımcılara yönelik özellikle üniversiteleri tarafından doğrudan psikolojik destek imkanlarının sunulması gerekmektedir. Buradan hareketle katılımcılara “Suriye’deki savaşın sizin üzerinizdeki etkileri nelerdir? Ve bu etkiler halen sürüyor mu? Olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması için psikolojik rehabilitasyona yönelik Üniversiteden ne gibi destekler almaktasınız?” soruları yöneltilmiştir. Bazı katılımcıların verdikleri ifadeler şu şekildedir:

S1M, “Elbette çok olumsuzluk yaşadık. Özellikle Türkiye’ye kaçak yollardan gelirken birçok akrabamı ve arkadaşımı kaybettim. Bu olumsuz etkilerin izleri kolay kolay silinmeyecektir. Bu konuda üniversitemden herhangi bir destek alamadım.”

S10M, “Ülkemdeki savaş beni, ailemi ve tüm Suriyelileri maddi ve ruhsal açıdan yıllarca ortadan kalkmayacak olumsuz etkiler bıraktı. Özellikle kötü savaş koşullarında hunharca öldürülen aile bireylerinin olması ve geri kalanlarının farklı yerlere dağılması yaşadığımız koşulları bizim için utanç verici bir durum hâline getirdi. Psikolojik destekler almak isteriz ancak bu bizim çabamızla olacak şeyler değildir. Üniversiteden bu konuda herhangi bir destek alamadık.”

S11M, “Aslında savaş beni psikolojik, mali ve sosyal açıdan çok etkiledi. Savaşın etkileri, çalışmalarımda gecikmeye ve üniversite düzeyinde yolun ortasına geldikten sonra eğitimimin aksamasına sebep oldu. Evet, psikolojik etkiler olarak savaşın yıkıcı ve diğer olumsuz etkilerinden gördüklerimi sık sık haftamda düşünmek, daha önemlisi üniversite hayatımdan neler kaçırdığımı düşünmek benim üzerimde önemli ruhsal çöküntülere neden olmaktadır. Koronavirüs salgını ve salgının etkileri bu psikolojik sorunları arttıran nedenlerdir. Ne yazık ki üniversitemden bu sorunların etkilerini rehabilite edici herhangi bir destek alamadım. Ancak yaşadığım psikolojik durumla aynı psikolojik durumu yaşayan arkadaşlarımla varlığı, savaşın benim üzerimdeki olumsuz etkisini yatıştırabilmektedir.”

S1Ş, “Evet, tüm göçmenler gibi, savaş beni de etkiledi ama bu etkiler fazla sürmedi. Çünkü bu etkilerle yaşamaya alıştım. Şimdi birçok deneyime sahip olduğum için daha güçlüyüm ve zorluklarla daha fazla yüzleşebiliyorum. Maalesef savaş nedeniyle ortaya çıkan olumsuzluklarla baş edebilmeyi kendi kendime adapte ettim. Ancak koronavirüs salgınının olumsuz etkilerine karşı hâlâ üniversiteden herhangi bir destek alamadım.”

S3Ş, “Savaşın üzerimde birçok olumsuz etkisi oldu. Bizi sevdiğimizden, topraklarımızdan, normal yaşamımızdan ayırdı. Çok şükür, savaşın olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilirim ancak olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için üniversiteden herhangi psikolojik rehabilitasyon desteği alamadım.”

S4B, “Savaşın benim üzerimde olumsuz etkileri çok fazla olduğu için sürekli baskı içinde hissediyorum. Umutsuzluk, kararsızlık, ne yapacağımı bilememe, sürekli buradan gideceğime veya kovulacağıma ilişkin hissim var. Ancak ertesi gün bakıyorum böyle bir durum ortada yok. Sürekli olarak “Burada kalmam lazım, burada okumaya devam etmem lazım ve derslerimi çalışmam lazım.” diyorum. Ülkemde ve çadırlarda ailem ve akrabalarımın insanları olduğu için sürekli haberlerde onlarla ilgili olumsuz şeyler duyuyorum. Çocuklar ve kadınların durumunu merak etmem beni mutsuz ediyor. Durumum çok ağır ama psikolojik destek alma konusunda çok iyimser değilim. Çünkü sonuçlarının ne olacağını kestiremiyorum. Üniversitemden bu konuda herhangi bir destek alamadım.”

S1S, “İlk yıllarda savaş beni çok etkiledi. Her uçak sesini duyduğumda korkuyordum ve saklanıyordum, ama zaman geçtikçe Suriye’de yaşadığım korkunç olayları unutmaya başladım. Bu konuda üniversitenin desteğinden çok kendi kendimi motive etmeye çalıştım.”

Buradan hareketle katılımcıların genel olarak savaştan doğrudan etkilendikleri, sosyo-ekonomik kayıplarının yanı sıra eğitim süreçlerinin aksadığı, Türkiye’de aldıkları eğitim sürecinde sıradan bir öğrenci muamelesi yaşadıkları, savaşın psikolojik etkilerinin süreç içerisinde birçok olumsuz durumla karşılaşmalarına rağmen eğitim aldıkları üniversitelerinden maddi veya manevi hiç bir destek alamadıkları anlaşılmaktadır. Bu da katılımcıların aldıkları eğitimin kalitesini düşürmekle beraber ileride meslek hayatlarını ve yaşam kalitelerini de olumsuz etkileyebileceği söylenebilir.

Katılımcıların Buldukları Kent Ortamının Eğitim Süreçleri Üzerindeki Etkileri

Kentler, daha iyi eğitim, sağlık ve sosyal koşulların yaşanabileceği mekanlar olması nedeniyle entegrasyon süreçlerinde kentlere göç eden sığınmacıların iyi eğitim alma şansı da artmaktadır. Özellikle her ilde bir üniversite olması nedeniyle bu fırsatın hemen hemen Türkiye’deki tüm kentlerde yakalanabileceği söylenebilir. Ancak kentsel gelişime bağlı olarak üniversitelerdeki eğitim sistemleri de farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla farklı kentlerde bulunan üniversitelerde okuyan katılımcılara *“Bulduğunuz kentin (Batman/Mardin/ Siirt/ Şırnak) sosyal ve eğitim yaşamınıza olan sosyo-ekonomik ve kültürel etkilerini açıklayınız?”* sorusu yöneltilmiş ve bazı katılımcıların ifadeleri aşağıda paylaşılmıştır:

S4M, *“Bulduğumuz kentin sosyo-kültürel özellikleri bakımından zengin olduğunu söyleyebilirim. Toplumun farklı katmanlarıyla bir arada yaşaması ve dinlenme yerlerinin olması açısından iyi bir kenttir. Kültürel özelliklerinin farklılığı, kendi yaşam tarzımızı yaşama açısından bize katkısı olmaktadır. Ancak iş imkânlarının az olması ekonomik açıdan çok zorluk çekmememize neden olmaktadır.”*

S12M, *“Mardin halkı sosyal, işbirliği içinde olan ve Arapça konuşan insanlarla ilişkilerinde hoş ve daha samimi oldukları için çoğu insanla aramızda güçlü bir bağ oluşmasına neden oldu. Ekonomik etkilere gelince, özellikle Koronavirüs salgını tüm dünyada olduğu gibi Mardin kentini de etkiledi. Dolayısıyla burada yaşadığımız için beni de maddi anlamda çok etkiledi. Kültürel açıdan bakıldığında Mardin, tarihi ve kültürel mirası açısından bilimsel ve teknolojik gelişmenin yaygınlaştığı bir kent konumundadır. Kent, arkeolojik bilimsel çalışmaların da en önemli sahası olarak görülmektedir. Bu da eğitim sürecimize olumlu yansımaktadır.”*

S1Ş, *“Şırnak’ın sosyal yaşamımıza sosyo-ekonomik ve kültürel olarak benim ve ailem üzerinde olumlu ve faydalı etkileri oldu. Bu yüzden kentten memnunuz.”*

S2S, *“Siirt şehrini çok sevdim. Belediye başta olmak üzere üniversite, üniversite personeli, diğer kamu kuruluşları ve Siirtli Türk vatandaşı kardeşlerimiz yardımlarını esirgemediler. Bu yüzden Siirt’i çok sevdim.”*

S11B, *“Genel olarak memnunuz. Gelenek ve görenekler arasında sadece küçük farklar vardır. Onun dışında birçok sosyal ve kültürel özellik aynıdır. Örneğin, yaşadığım toplumda çay içme alışkanlığı ve her hafta karşılıklı ziyaretler bunların en güzel örnekleridir.”*

S1B, *“Batman halkı ve kültürleri bizim kültürümüze benzemekte ve bu nedenle kentsel yaşama adaptasyonu kolaylaştırmaktadır. Ancak Batman’da ekonomik sıkıntılar çok çekiyoruz. İş imkânları hemen hemen hiç yok ve işsizlik benim zorluk çekmeme sebep oluyor.”* Şeklinde.

Öte yandan buldukları kentlerden memnun olmayan ve kentin sosyo-ekonomik durumlarının kendileri üzerinde olumsuz etki yarattığını ifade eden bazı katılımcıların ifadeleri de şu şekildedir:

S5B, *“Öncelikle şunu belirteyim ki Suriye halkı Türk halkına göre daha sosyal ve girişkendir. Ben Türkiye’ye ve Batman’a geldiğimden beri sosyal hayat açısından kültürel faaliyetler katılamama ve birçok etkinlikte bulunamama nedeniyle sürekli aynı hayatı yaşamak zorunda kalmaktayım. Hatta onun ötesinde bazı alışkanlıklarım da değişmeye başladı. Örneğin eskiden hep kahve içerken şimdi çay içmekteyim.”*

S10B *“Maalesef Batman hakkında kültürel farkındalık eksikliği olması nedeniyle toplumsal uyum ve kaynaşma konusunda çok sıkıntı çekiyorum.”*

S7S, *“Siirt küçük ve güzel bir kenttir. Sosyal yaşamda insanlar iyilik yapmakta ve güzel muamelede bulunmaktadırlar. Belki üniversitede bu muamele ile karşılaşmadım, ama kent içinde bu yaygındır.”*

Buradan hareketle özellikle Mardin’de yaşayan katılımcıların kentin kozmopolitik yapısının kendi kültürlerini ve yaşam tarzlarını rahat yaşama konusunda fırsatlar sunduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların özellikle TRC bölgesindeki kentleri kendi yaşam koşulları ve eğitim koşulları için olumlu olarak değerlendirmeleri, katılımcıların geldikleri ülkelerde yaşadıkları kentlerin yaşam koşullarının daha kötü olduğunu da bize göstermektedir. Öte yandan katılımcıların buldukları kentlerden memnun olmaları, Türkiye’nin güneyinde bulunan bu kentlerin sosyo-kültürel açıdan katılımcıların geldikleri kentlere benzemesiyle de ilişkilendirilebilir.

Üniversite Koşullarının Katılımcıların Eğitim Süreci Üzerindeki Etkileri

Üniversitelerin fiziksel olanakları, eğitim ve öğretim koşullarının öğrencilerin eğitim süreçleri üzerinde önemli etkiye sahiptir. Ayrıca üniversite içindeki birimlerin farklı olanakları da farklı etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Bu bağlamda katılımcılara *“Üniversitede okuduğunuz bölümün geleceğinize nasıl bir katkı sağlayacağını düşünüyorsunuz? Gelecek ve kariyer endişelerinizi açıklayabilir misiniz?”* soruları yöneltilmiştir. Bazı katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

S7M, *“Okuduğum bölüm (İktisat), ekonomik gerçeklik anlayışımı yenilediği için öncelikle benim için faydalıdır. İkinci olarak bu bölüm, kendime mentor olarak çalışabileceğim bir geleceğin yanında yüksek lisans ve doktora eğitimi fırsatı sunmaktadır. Üniversitemi ve okuduğum bölümü çok seviyorum ve kendim için iyi bir gelecek bekliyorum.”*

S9M, *“Okuduğum bölümün bana yapacağı katkı konusunda hiç endişem yok. Üniversiteye ve özellikle Sosyoloji bölümüne kendimi geliştirmek ve güçlendirmek, kendimi tüm insanlarla*

*bir arada yaşayabilen ileri görüşlü bir insan yapabilmek için girdim. Bunun yanında bana ait bir geleceğimin olması ve bir ebeveyn olarak iyi çocuklar yetiştirmek en büyük hedeflerimden-
dir.”*

S1Ş, *“Bilgisayar mühendisliği okuyorum ve bu bölümü severek okuyorum, çünkü geleceğin, modern teknolojilere bağlı olduğuna inanıyorum. Her ne kadar bu bölümde de iş bulma konusunda imkânlar kısıtlı olsa da, tecrübe ve deneyim kazandıktan sonra iş bulmanın kolay olacağını düşünüyorum.”*

S1B, *“Okuduğum bölüm (çocuk gelişimi) benim sevdiğim bir bölüm olduğu için başarmak imkânım daha fazla olmaktadır. Bu yüzden başarılı olabilmek için elimden geleni yapmaktayım. Endişelerim yok, ama hep umudum var.”*

S8S, *“Küçüklüğümde beri hayalim hastanede çalışmaktı. Tıbbi Laboratuvar Teknikleri bölümünü okumakla bunu gerçekleştirmeye çalışıyorum. İnşallah mezun olunca işe girip ülkeye ve Türk milletine yardım etmeyi planlıyorum.”*

Öte yandan bazı katılımcıların okudukları bölümlerin gelecekleri üzerinde çok olumlu bir etki yaratmasını beklemediklerini ve dolayısıyla gelecekle ilgili kaygılarının olduğunu da belirtmişlerdir. Katılımcıların bu yöndeki ifadeleri şu şekildedir:

S9M, *“Her alanın ve her türlü çalışmanın insanların geleceğine katkı sağlayacağını düşünüyorum. Benim okuduğum bölümünde (Sosyoloji) kendi branş ve uzmanlık alanları mevcuttur. Bu bölüm aynı zamanda tüm alanları ve uzmanlıkları desteklemesiyle geleceğime çok katkı sağlayacağını düşünüyorum. İşle ilgili kaygılar; zamana, bulunduğumuz Türkiye'nin koşullarına, diğer ülkelerde aranan işin niteliğine ve kişinin yeteneklerine göre değişir. Şu aşamada Türkiye'de yeni mezunlar için iş koşulları pek bulunmamaktadır.”*

S7B, *“Makine Mühendisliği okuyorum. Dünyamız teknoloji sayesinde geliyor ve bu yüzden geleceğimi garanti altına almak için bu alanda uzmanlaşmam gerektiğini düşünüyorum. Bu bölümü seviyorum, ancak bu alanda başarılı olamamaktan yine de korkuyorum”. Siirt Üniversitesi'nden S1S, “şu an okuduğum bölümde (İlahiyat Fakültesi) eğitim almak hoşuma gidiyor. Ancak iş bulma imkânım yok denecek kadar azdır. Bu yüzden ben de üniversiteden mezun olduktan sonra geleceğim için alternatif iş imkânı olarak koltuk döşeme sanatını öğrenmeye karar verdim.”*

Göçmenlerin eğitim entegrasyonunda en önemli sorunlardan biri de göçmenlerin göç ettiği ülkenin dilini konuşmakta zorlanmalarıdır. Bu doğrultuda katılımcılara *“Alduğumuz eğitim sürecinde dil ile ilgili yaşadığımız sorunlar nelerdir? Bu sorunları gidermek için nasıl bir dil eğitimi almaktasınız? Buradan hareketle Arapça eğitim veren bir üniversitenin kurulması konusunda ne düşünüyorsunuz? soruları yöneltilmiştir. Bazı katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar ise şunlardır:*

S1M, *“Mardin Üniversitesi'nde yüz yüze eğitim görürken dil ile ilgili herhangi bir sorununla karşılaşmadım. Ancak online dersler akademik dile uyarlanmadığı için Türk dili ile ilgili sorun yaşıyorum.”*

S7M, “Şu anda, üniversite bize dil engelini aşabilmemiz için ilk seviyelerde Türk dilini öğretiyor. Öte yandan Arapça derslerde veriliyor ve bizde anlamakta zorluk çekmiyoruz. Zaten ben ve benimle okuyan arkadaşlarım Mardin Üniversitesi’ni, Arap öğrencileri hesaba kattığı ve Arapça eğitim verdiği için seçtik.”

S1Ş, “Elbette çoğu zaman dille ilgili zorluk çekiyorum ve anlaşılması daha kolay olsun diye hemen her şeyi tercüme etmeye çalışıyorum. Ancak anadili Türkçe olanlara göre daha fazla çaba göstermem gerekir. Evet, aslında benim için Türkiye’de Arapça eğitim veren üniversitelerin olmasını tercih ediyorum, bunun iyi bir fikir olduğunu düşünüyorum.”

S2B, “Türkçeyi okulda öğrendim. Eğitimime devam etmekte sorun yaşamıyorum. Bunu herkes yapabileceği için Arapça öğreten bir üniversite kurulmasını gerekli görmüyorum.”

S5B, “Arapça eğitim veren bir üniversite kurmak, yurtdışından Arap öğrencilerini bu ülkeye çekmek için iyidir. Dil konusunda benim açımdan herhangi bir sıkıntı şu anda görülüyor.”

S2S, “Türkiye’ye geldiğimde akıcı bir şekilde Türkçe konuşamıyordum ama eğitimime devam etmeye karar verdiğimde gece gündüz burada dili öğreniyordum. Çok şükür Türkçe C1 sertifikası aldım. Arapçanın müfredata dahil edilmesini yeni bir üniversite kurulmasına tercih ederim.”

Öte yandan eğitim sürecinde dil sorunu yaşayanların çoğunlukta olduğu ortaya çıkmıştır. Bunların çoğu, Arapça eğitim veren bir üniversitenin kurulmasından yana olduklarını ifade etmişlerdir. Yine de sorun yaşamalarına rağmen kurulacak bir üniversitenin dil öğrenmelerini zorlaştıracaklarını ifade edenler de az değildir. Bunlardan bazılarının açıklamaları şu şekildedir:

S4M, “Dil öğrenirken karşılaştığımız pek çok sorun var. Okulda öğretmenleri anlamakta güçlük çekiyorum. Bunu kurslarla telafi etmek istiyorum, ancak kurslar veya ders veren hocalar çok ücret talep etmektedirler. Arapça bir üniversite bizim için çok harika ve faydalı olur.”

S6M, “Okuduğum bölümün en büyük dezavantajı, çeviri olmadan dersler verilmesi ve dili bu şekilde öğrenmeye çalışıyor olmamızdır. Bu şekilde yapılan eğitimde İngilizce ve Türkçe derslerini anlamakta zorlanmaktayım. Umut ediyorum Arapça eğitim veren bir üniversite hızlı bir şekilde faaliyete geçirilir.”

S8M, “Eğitim dilinin farklı olması, Türkçenin yaygın kullanılması ve Türkçeyi öğrenmeye uygun derslerin bulunmaması önemli sorunlar olarak karşımıza çıkıyor. Her dilde üniversite kurulması gerekir çünkü sadece Arap sığınmacılar burada bulunmuyor. Onlarla beraber farklı dilden birçok sığınmacı öğrenci bulunmaktadır.”

S3Ş, “İnsanlar arasında çok sık kullanılmayan bilimsel terimleri anlamıyorum. Bu cümleleri daha iyi ifade edebilmek için çok kitap okumaya çalışıyorum. Arapça dil eğitimi veren bir üniversite kurulmasını ben de umuyorum.”

S1B, “Tabii ki Arapça olursa bizim için daha kolay olur, zaten derslerimin çoğunu youtube üzerinden Arapça olarak izlemekteyim. Yine de burada yaşıyorsak ve yaşamaya devam edeceksek mutlaka burada konuşulan dilleri de öğrenmemiz lazım.”

S6B, “Canlı dersler sırasında hocalar çok hızlı konuştukları için onları anlamakta zorlanıyorum. Bu sorunu çözmek için tekrarlanan anahtar kelimeleri kaydediyorum. Ayrıca Arapça dilinde eğitim veren bir üniversite kurulması iyi fikir. Özellikle tıp ve İslami ilimler alanında Arapça eğitim verilmesi gerekir. Ancak mühendislik dallarında ise İngilizce eğitim verilmesi daha iyi olur.”

S3B, “Toplumsal ilişkilerde dil açısından bir problem yaşamadım, ancak akademik terminolojide çok sorun yaşadım. Arapça eğitim veren bir üniversite benim için çok iyi olur, ancak ben bundan sonraki hayatımı Türkiye’de yaşamayı düşündüğüm için buradaki konuşulan dilleri mutlaka öğrenmem gerekecektir.”

S4S, “Eğitim sürecinin başında birkaç zorlukla karşılaştım. Ancak Türk öğrencilerle kaynaştıkça bunları minimize etmeye başladım. Arapça eğitim verecek bir üniversiteyi olumsuz görüyorum. Çünkü Suriyeli öğrencilerin Türkçe dilinde pratik yapmasını engelleyeceği için entegrasyonu zorlaştırabilir.”

Buradan hareketle katılımcıların Türkiye’deki sosyo-ekonomik koşulların farkında olarak okudukları bölümleri bilinçli bir şekilde seçtikleri anlaşılmaktadır. Özellikle Mardin Üniversitesi’ni seçenlerin bazı bölümlerde Arapça eğitim verildiği için seçtiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca aldıkları eğitim sürecinde Mardin Üniversitesi’nde verilen eğitimin Arapça dilinde verilmesi de birçok katılımcı için önemli bir avantaj sağlamıştır. Eğitim sürecinde dil sorununun online eğitim sürecinde daha büyük sorun olarak karşımıza çıktığı anlaşılmaktadır. Dil sorunu yaşayanlarında genellikle Arapça eğitim veren bir üniversite talep ettikleri ortaya çıkmıştır. Buna rağmen Türkiye’de kalmayı düşünen katılımcıların Arapça eğitim veren üniversite istemedikleri ve iyi bir entegrasyon için buldukları ülkenin dilini iyi bilmeleri gerektiği konusunda da görüş beyan etmişlerdir. Bu katılımcıların çoğu Batman ve Şırnak üniversitelerinde okuyan öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır.

Göç entegrasyonu sürecinde karşılaşılan en önemli olaylardan biri de göçmenlere karşı oluşan nefret dili ve ayrımcı tutum ve davranışlardır. Kuşkusuz bu konuda devletin, basın ve iletişim kurumlarının ve yerel tüm dinamiklerin önemli bir etkisi vardır. Katılımcılara “Üniversitede aldığınız eğitim süresince öğrenciler ve hocalar ile olan ilişkilerinizde herhangi bir dışlanma, ayrımcılık veya kültürel farklılaşma vb. sorunlarla karşılaştınız mı? Söz konusu ilişkiler hakkında bilgi verebilir misiniz? soruları yöneltilmiş ve genel olarak TRC3 bölgesi üniversitelerindeki katılımcılar, öğrenci arkadaşları ve hocaları ile olan ilişkilerinin olumlu olduğu ve bu süreçte hiçbir şekilde dışlanma, ayrımcılık vb. kötü muamele ile karşılaşmadıklarını açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Katılımcılardan S4Ş, “Aksine, buradaki insanlar da tek Tanrılı dinlere inandıkları için ortak kültürümüzde ayrımcılığa yer verilmediği için böyle bir şeyle karşılaşmadım.” şeklindeki ifadesi bu yargıyı

doğrulamaktadır. Buna rağmen bazı katılımcıların doğrudan olmasa da olumsuz davranışlarla karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Bu katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

S6M, “İktisat öğretim üyesi bir hocamız, Müslüman öğrencilerin haysiyetini korumadığı ve herhangi bir yapıcı eleştiriyi kabul etmediği için kendisiyle ilgili sorunlar yaşadık.”

S9B ise “Evet, bazı öğretmenlerden ırkçılık ve alay konusu olan davranışlarla karşılaştım. Bu da beni çok üzüyor.”.

S3B, “Ben şahsen öyle bir şey yaşamadım Allah’a şükür, ancak böyle bir kötü muamele ile karşılaşan arkadaşlarımın olduğunu söyleyebilirim.”

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki akıl almaz gelişmelere bağlı olarak iyi bir eğitim süreci için dijital araç ve gereçler hayati önem taşımaya başlamıştır. Özellikle Covid 19 pandemi sürecinde uzaktan eğitime geçilmesi ve derslerin online verilmesi, söz konusu araç ve gereçlerin kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda katılımcılara “Üniversite kampüs alanı içerisinde hizmetlere erişim konusunda ne gibi zorluklar yaşamaktasınız? Özellikle Koronavirüs salgını döneminde eğitim hizmetleri, araç ve gereç vb. konularda uzaktan eğitim sürecinde ne gibi zorluklar yaşadınız? soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri ifadeler şu şekildedir:

S10M, “İnternet problemi, öğrenciler için internet paketleri, ücret indirimleri ve hibe olarak öğrenciler için ekipman olursa (dizüstü bilgisayar ve uzaktan çalışma gereksinimleri) alacağımız eğitim daha iyi olacaktır. Maalesef bunlardan kısıtlı miktarda yararlanmaktayız.”

S8B “Uzaktan eğitim alırken telefonum olduğu için çok sıkıntı çekmedim, ancak WhatsApp grubunda öğrenciler sık sık tartışmalara girdikleri için dersleri takip etmekte sorun yaşadım.”

Uzaktan eğitim süreci boyunca online eğitim için gerekli araç ve gereçlerin olmaması katılımcıların eğitim sürecini önemli ölçüde etkilemektedir. Katılımcıların geneli bu yönde bir eğilim gösterirken; bazıları da uzaktan eğitimin kendileri için bir deneyim olduğunu ve teknik konular dışında sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bunlardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

S5M, “Bu süreçte hiçbir sorun yaşamadım.”

S1S, “Üniversitemde her şey var, ancak ulaşım konusunda çok sıkıntılar çekiyorum.”

S6B, “Açıkçası, hocaların iyi bir eğitim vermek için elinden geleni yaptıklarını görüyorum, ancak uzaktan eğitim nedeniyle kampüs yaşamından yararlanmadığımız için geleceğe yönelik bir anı bırakamama üzüntüsü içindeyim.”

S3Ş, “Üniversite kampüsü içerisinde herhangi bir zorlukla karşılaşmadım. Ancak yine de uzaktan eğitim yüz yüze eğitim gibi olamıyor. Çünkü ödevlerimizi hocalarımızla paylaşıp sorular sorabiliyorduk. Bu, biraz zorlaştı.”

TRC3 bölgesindeki üniversitelerdeki katılımcılar genel olarak son bir buçuk yıldır uzaktan eğitim şeklinde eğitim süreçlerini sürdürdükleri ve bu dönemde eğitimi ko-

laylaştıracak telefon, tablet ve bilgisayar gibi cihazlardan herhangi birine sahip olama veya kısmen ulaşabilmeleri nedeniyle derslere etkin bir şekilde katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise eğitim sürecindeki aksamalara rağmen uzaktan eğitimi deneyimlemelerini bir avantaj olarak görmüşlerdir.

Eğitim süreçlerinde en önemli unsurlardan biride üniversitelerdeki akademik personelin yetkin olmasıdır. Katılımcılara *“Okuduğunuz üniversite eğitimi ve ders veren hocaların akademik ve diğer yeterlilikleri hakkında bir değerlendirme yapabilir misiniz? sorusu yöneltilmiş ve genel olarak olumlu bir değerlendirilmenin ortaya çıktığı elde edilen verilerden anlaşılmıştır. Bu yönde açıklama yapan bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:*

S1M, *“Tüm akademisyenler iyi bir eğitim vermeye çalışmaktadır. Ancak uzaktan eğitim ile ilgili eğitim becerilerini biraz daha geliştirebilirler.”*

S7M, *“Üniversitemdeki eğitimi iyi görüyorum. Bu sene aldığım derslerimden sonra eğitim seviyemde önemli farklılıklar olduğunu düşünüyorum. Özellikle daha anlaşılır ve basit yöntemlerle ders anlatan hocalar sayesinde bunun gerçekleştiğinin farkındayım.”*

S4S, *“tüm üniversite personelinden çok memnunum. Özellikle öğretim üyelerine bizi anlayışla karşılamaları ve anlayacağımız şekilde dersler vermeleri nedeniyle minnettarım.”*

Öte yandan az da olsa bazı katılımcıların üniversitedeki hocaların bir kısmını yeterli görmediği ortaya çıkmıştır. Bu katılımcılardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

S3Ş, *“Bizim üniversitenin eğitimi ne kötü ne de iyi. Orta seviyede bir eğitim verilmektedir. Gönül isterdi ki daha iyi olsun, ancak bazı hususların bunu engellediğini düşünüyorum.”*

S6B ise, *“Üniversitelerdeki sistemsel eksiklikler nedeniyle hocalarla iletişim kurmakta güçlük çekiyoruz.”*

Yukarıda ifade edilen açıklamalara bakıldığında eğitim gördükleri üniversitenin eğitimi ve akademik personelin yeterliliği konusunda üniversiteler arasında olduğu gibi aynı üniversitedeki bölümler arasında da farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ancak genel olarak öğrencilerin, hem üniversitedeki eğitimden hem de akademik personelin yeterliliğinden memnun oldukları anlaşılmaktadır.

Göç olayı dışlanma ve ötekileştirmeyi de beraberinde getirdiği için genellikle göç edenler göç ettikleri yerlerde ağırsal bir iletişim sayesinde belli mekanlarda yoğunlaşarak dayanışma içerisine girmektedirler. Dolayısıyla üniversitelerde okuyan Suriyeli katılımcıların kendi sorunlarını çözmek ve aralarındaki dayanışmayı güçlendirebilmek için üniversite ortamında bu türden girişimlerde bulunup bulunmadığına ilişkin katılımcılara, *“Suriyeli veya diğer göçmen öğrencilerin üniversite içerisinde kurdukları topluluk, konsey ve başka grup var mı? Öğrencilerin belli konularda dayanışma içerisinde hareket etmesini nasıl sağlıyorsunuz? soruları yöneltilmiştir. Bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir:*

S10M, "Endişelerimizi ve sorunlarımızı hocalara aktarmaktayız. Bunun dışında çalışma ve ders takibi kolaylaştırmak için WhatsApp grupları kurulmuştur."

S12M, "Var olup olmadığını bilmiyorum ve belki de vardır ben bilmiyorum. Ancak benim hiçbir grupta temasım veya ilişkim olmadı."

S8B, "Whatshapp ve Facebook'ta oluşturduğumuz gruplar sayesinde birbirimizle iletişime geçiyoruz."

S3Ş, "Evet var, bu gruplar birbirimize derslerde yardımcı olmak veya birbirimizin koşullarını sormak için iyi bir dayanışma vesilesidir."

S4S, "Suriyeli öğrencilerle pek görüşemiyorum. Hepimiz işe gidip geldiğimiz için bunun için fırsat bulamıyoruz."

Yukarıda verilen ifadelerden yola çıkarak katılımcıların kendi aralarında iletişim kurmak ve dayanışmayı güçlendirmek için sosyal medya (Whatshapp, Facebook, Instagram) dışında herhangi bir somut oluşum içinde olmadıkları anlaşılmaktadır.

Türkiye'de eğitim alanında fırsat eşitliği sağlayabilmek için Anayasa'nın 42. maddesinde gerekli düzenlemeler yapılmış ve maddi imkanı bulunmayan öğrencilere devletin "burs" adı altında destekler sunacağı belirtilmiştir. Suriyeli katılımcıların maddi imkânlarının olmaması nedeniyle genellikle devlet, sivil toplum kuruluşları ve vatandaştan yardım alabilmek için yoğun çaba içine girmektedirler. Bu bağlamda katılımcılara "Eğitim masraflarınızı nasıl karşılıyorsunuz? Üniversite yönetimi, diğer kamu ve kurumlar ve Sivil Toplum Kuruluşlarından burs vb. herhangi bir destek aldınız mı/ alıyor musunuz? Destekler hakkında bilgi verebilir misiniz?" soruları yöneltilmiştir. Verilen yanıtlardan bazıları şu şekildedir:

S11M, "Çalışmalarımı masraflarımı işten ve ailemden karşılıyorum ve burs almak için belirli bir yaş sınırı nedeniyle herhangi bir devlet desteği alamadım. Sığınmacılar için yaş sınırının kaldırılmasını talep ediyorum."

S12M, "Hayır, herhangi bir destek almıyorum. Ailem, harcamalarımın bir kısmını karşılamaktadır. Benim ayrıca çocuklarım olduğu için iş arıyorum".

S1Ş, "Herhangi bir burstan yararlanmıyorum, defalarca başvurduğum ama hiçbirinden yararlanamadım. Allaha bu yıl uzaktan eğitim oldu da hem çalışıp hem çok masraf yapmadan okudum. Bir de yaşım büyük olduğu için herhangi bir destek alamadım. Umarım yüz yüze eğitim başladığında üniversite bize gerekli desteği sağlayacaktır".

S10B, "Ben çalışıyorum ve aileme de yardım ediyorum. Kendi masraflarımı çalışarak karşılamaya çalışıyorum ve bakmakla yükümlü olduğum insanlar var. Maalesef hiçbir yerden destek alamadım".

S4B, "Destek hiçbir yerden almıyorum. Kendim çalışarak masraflarımı karşılıyorum. Bizim gibi mülteci öğrencilere mutlaka destek olunması lazım. Çünkü çok kişinin maddi du-

rumlarının kötü olması nedeniyle eğitimlerini bitirmemiş veya yarı yolda bırakmış olduğunu duyuyorum”.

S3S, “Herhangi bir maddi yardım veya burs almadım. Maddi durumum çok kötü olduğu için sürekli iş arıyor ve iş bulduğum zaman sınav döneminde bile çalışıyorum. Şu anda iş buldum ve muhtemelen bu haftaki sınavı erteleyeceğim. Umarım bana ve benim durumumda olanlara yardımcı olursunuz. Çünkü bu şartlarda okulumu bitirmem imkânsız görünüyor.”

Buradan hareketle Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak Üniversitelerinde okuyan katılımcıların hemen hepsinin hiçbir kurumdan herhangi bir burs veya maddi destek alamadıkları ve dolayısıyla eğitim sürecinde aileden aldıkları kısmi destekler dışında çalışmak zorunda kaldıkları ortaya çıkmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

On yıldan fazladır süren Suriye’deki savaşın sonuçları sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda tüm toplumu etkilerken, bununla beraber özellikle eğitim çağındaki üniversite öğrencilerinin umutlarını ve hayallerini yok ederek kayıp bir nesil oluşturma ihtimalini de ortaya çıkartmıştır. Üniversite çağındaki Suriyeli gençlerin eğitim sürecinde topluma faydalı birer birey haline getirilememeleri durumunda orta ve uzun vadede ülkelerinin, ülkelerine dönmemeleri halinde ise Türkiye’nin geleceğini de tehlikeye atacağı söylenebilir. Çünkü bu gençler, buldukları ülkeler için sadece önemli bir potansiyel oluşturmamakta, aynı zamanda radikal grupların, terör örgütlerinin de ana hedefi haline gelmektedirler. Dolayısıyla bu çalışma, Türkiye’de yükseköğretimde okuyan geçici koruma kapsamındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim ve öğretim gördükleri üniversitelerde yaşadıkları sorunları, TRC3 bölgesindeki dört üniversite (Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak) üzerinden araştırarak elde ettiği veriler ışığında çözümler üretmeyi hedeflemiştir.

Bu çalışmanın araştırma bulguları dikkate alındığında genel olarak Suriye’deki savaşın, Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları kentin ve öğrenim gördükleri üniversitenin katılımcıların eğitim süreci üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Genel olarak katılımcıların Suriye’deki savaştan sosyal ve psikolojik olarak çok etkilendikleri ve bunun için üniversitelerinden veya herhangi bir kurumdan hiçbir destek alamadıkları anlaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların, savaşın sürmesine ilişkin kaygılarının devam ettiği ve bu nedenle geleceğe yönelik genel olarak bir beklenti içinde olmadıkları anlaşılmıştır. Yine de katılımcıların çoğu kendilerine vatandaşlık verilmemesi hâlinde ülkelerine dönmek istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların buldukları kentlerin sosyo-kültürel entegrasyonu kolaylaştırdığı da söylenebilir. Ancak buldukları kentlerdeki ekonomik koşullar, işsizlik ve hiçbir yerden burs vb. destek alamamaları ekonomik anlamda içinde buldukları yaşamsal sıkıntıları ortaya koymaktadır.

Katılımcıların okudukları bölümlerin genel olarak hedefledikleri bölümlerden meydana geldiği, ancak Türkiye’nin istihdam koşulları da göz önünde bulunduru-

arak, okudukları bölümlerin geleceklerini inşa etme sürecindeki katkısı konusunda iyimser görünmedikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların eğitim dilinin bazı üniversitelerde Arapça olması da eğitim sürecini kolaylaştırdığı ortaya çıkmıştır. Örneğin Mardin Üniversitesi'nde Arapça eğitim veren fakültelerin olması, dil ve sosyal yaşam konusunda katılımcıların daha az sıkıntı çekmelerini sağlamıştır. Buna rağmen Şırnak, Batman ve Siirt Üniversitelerinde sadece Türkçe dilinde eğitim verilmesi dersleri anlamalarını zorlaştırdığı, katılım ve işbirliğini de engellediği, buldukları kentlerin veya ülkenin ana dilini tam konuşamamanın getirdiği yalnızlık ve yalıtılmışlık duygusundan dolayı da sıkıntı çektikleri ve bunun da fırsat eşitliğini ortadan kaldırdığı söylenebilir. Bu yüzden Arapça eğitim veren üniversite ve fakültelerin kurulmasını talep eden katılımcıların ağırlıkta olduğu ortaya çıkmıştır. Harunoğulları, Süzülmüş, Polat (2019) ve Altunbaş (2020)'ın yaptıkları araştırmalarda dil faktörünün eğitim sürecinde entegrasyonu kolaylaştırıcı etkisinin olduğu ortaya çıkmış ve bu konuda katılımcıların eğitimde Türkçe dilini anlayamadıkları için sorun yaşadıkları ifade edilmiştir.

Katılımcıların okudukları üniversitelerde hiçbir şekilde ayrımcılığa maruz kalmadıkları, üniversitelerinden ve hocalarından genel olarak memnun oldukları elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Ancak öğrencilerin akademik personeli değerlendirmesinde üniversite içerisindeki bölümler arasında farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin grup ve topluluk olarak herhangi bir dayanışma içine giremedikleri ve bunun özellikle Koronavirüs salgını döneminde bu türden grupların oluşturulmasının zorlaştığı söylenebilir.

Katılımcıların ekonomik anlamda sıkıntı çektikleri ve bu sıkıntıyı ortadan kaldırmak için ne kendi üniversitelerinden ne de başka kurum ve kuruluşlardan destek alamadıkları ortaya çıkmıştır. Ekonomik sıkıntıların katılımcıların eğitim süreci üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların eğitim süreçleri içerisinde bakmakla yükümlü aile bireylerinin olması, uzaktan eğitim sürecinin gerektirdiği ekipmanın zorunlu olarak temin etmeleri ekonomik koşulları daha da sıkıntıya koymuştur. Dolayısıyla aileyi geçindirme zorunluluğu, rehabilite edici psikolojik destek faaliyetlerinin eksikliği veya hiç olmaması, dersleri anlayabilmek için Türkçe dil becerilerinin yetersizliği, ekonomik desteklerin (burs vb.) yetersizliği, öğrenci dayanışmasının olmaması gibi faktörler katılımcıların akademik başarısını etkilediği ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle ekonomik anlamda Türkiye'nin en son sıralarında yer alan TRC3 bölgesi ve bu bölgedeki üniversitelerde okuyan katılımcıların içinde buldukları psikolojik travmaların etkisinin yanında yaşadıkları ekonomik sıkıntılar ve bunun eğitim sürecindeki rolü, onların ve toplumsal inşa sürecine entegrasyonunu hayli zorlaştırdığı söylenebilir. Benzer şekilde UNESCO'nun 2020 yılında yaptığı "Global Education Monitoring Report" isimli araştırması (UNESCO, 2021), YÖK'ün 2017 yılında Hatay'da gerçekleştirdiği Türk Yükseköğretim Sisteminde Suriyeli Öğrenciler Uluslararası Konferansı (YÖK, 2017-b), Konak Mülteci Derneği'nin mültecilerin sorunlarına ilişkin yaptığı kapsamlı araştırma (Sivil Sayfalar, 2021) ve Bimay'ın

(2020-a) Batman ve Kilis üzerinden yaptığı çalışmada göç olayı sonrasında yaşanan eğitim sorunlarının entegrasyonu zorlaştırdığı ortaya çıkmıştır.

Suriye’de iç savaşın sürmesi ve onun getireceği yeni göç dalgaları nedeniyle ülkelerine geri dönmeleri beklenen mevcut sığınmacıların geri dönüşlerinin şimdilik mümkün görünmediği, dolayısıyla sığınmacı sorunun Türkiye’nin ve dünyanın gündemini meşgul etmeye devam edeceği ve yükseköğretimde okuyan Suriyelilerin sayısında artış olacağı şüphe götürmezdir. Elli bine yaklaşan bu öğrencilerin dil, ekonomik şartlar ve kentsel koşullar nedeniyle eğitim sürecine entegrasyonlarının kolay olamayacağı gelinen süreçte anlaşılmıştır. Bu açıdan eğitim sürecinin toplumda önyargıların kırılması, ayrımcılığın azaltılması ve dayanıklı toplulukların inşa edilmesinde önemli bir unsur olarak görülmesi ve üniversitelerin bu misyonu daha katılımcı, ayrımcılığa dayanmayan ve kapsamlı bir şekilde sürdürmesi gerekmektedir. Buradan hareketle TRC3 bölgesinde okuyan Suriyeli üniversite öğrencilerine yönelik aşağıda belirtilen öneriler geliştirilmiştir:

- Üniversiteler tarafından evli ve çocuklu, dezavantajlı, psikolojik ve sosyo-ekonomik desteğe ihtiyacı olanlar için takip sistemi oluşturulmalıdır. Eğitim ve öğretim sürecinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı il müdürlüklerinin bu süreçte aktif rol almasının sağlanması için üniversitelerin bu kurumlarla doğrudan işbirliğine gitmesi gerekmektedir. Ayrıca üniversitelerde psiko-sosyal destek birimlerinin güçlendirilmesi ve Suriyeli öğrencilerin sistematik bir şekilde kontrollerinin sağlanması gerekir. Öte yandan öğrencilerin mağdur olmaması ve özellikle Üniversitelerde karşılaştıkları sorunların çözümünde Baroların doğrudan ve ücretsiz desteklerinin de sağlanması gerekmektedir.
- Ekonomik koşullar nedeniyle birçok öğrenci ailesine bakmak için çalışmak durumunda kalmakta ve bu durum, onların eğitime devam etmelerini ve eğitim başarısını etkilemektedir. Kampus içinde yarı zamanlı çalışma imkânlarının sağlanması ve Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlıkları (SKS) bünyesinde her yıl çalıştırılan yarı zamanlı haklardan yararlanması desteği verilmelidir. Ayrıca Suriyeli öğrencilere sağlanan burslarla ilgili duyuruların yaygınlaşması ve burs imkânlarının artırılması ve bunun önündeki yaş vb. engellerin kaldırılması gerekmektedir. Özellikle Koronavirüs salgını sürecinde yaşanan fırsat eşitsizliğinin azaltılması için eğitimden eşit koşullarda yararlanma fırsatı sağlanması ve “uzaktan öğretim” olanaklarının gerekli ekipmanlarla güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Dil becerilerinin gelişimi için hazırlık sınıflarının daha etkin eğitim süreçleriyle desteklenmesi gerekmektedir. Bu konuda MEB’e bağlı Halk Eğitim Merkezleri ve yerel yönetimlerin insiyatif olarak ücretsiz eğitimleri sağlaması önem arz etmektedir. Seçmeli Arapça, Türkçe, İngilizce derslerinin tüm bölümlerde açılması ve bunun için Suriyeli akademisyenlerin çalıştırılmasına özen gösterilmelidir.

- Üniversitelerin web sitelerinin Türkçenin yanı sıra Arapça, İngilizce, Kürtçe dillerinde de sayfalarının aktif edilmesi gerekmektedir. Ne yazık ki Mardin Üniversitesi dışında bu sayfaları aktif eden başka üniversite görünmemektedir. Dolayısıyla yayınlanan duyuruların, etkinlik afişlerinin ve sosyal medya gönderileri ile ders ve notları içeren Öğrenci Bilgi Sistemlerinin Arapça, Kürtçe gibi dillerde yayımlanması öğrencilerin kendilerini ilgilendiren her türlü bilgi ve etkinliğe erişim imkânı sağlayacaktır.
- Üniversite de bulunan tüm etkili topluluk ve komisyonlarda Suriyeli öğrencilerin zorunlu olarak bulundurulması ve yapılan tüm etkinliklere doğrudan çalışmalara katılım sağlanması konusunda entegrasyon süreçleri izlenmelidir. Entegrasyon süreçlerine STK ve yerel yönetimlerin de dahil edilmesi gerekmektedir.
- DİKA başkanlığında TRC3 bölgesindeki üniversitelerle ilişkili Göç Araştırma Merkezinin kurulması ve göç araştırmalarına daha büyük fonlarla destek sunulması sağlanmalıdır.

Türkiye, yükseköğretimde okuyan Suriyelileri, ulusal ve uluslararası alanda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda kazanıma dönüştürmesi için yükseköğretim sistemini “daha uluslararası” hale getirerek uluslararası temsil anlamında hayata kazandırmalıdır. Geleceğin inşası ve küresel rekabette daha iyi durumda olmanın imkanları bu süreçleri fırsata dönüştürmekle sağlanabilecektir. Bunun için üniversitelerin merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK’lar dâhil tüm paydaşlarla etkileşim halinde eğitim sürecini yürütmesi gerekmektedir. Ayrıca kaynak kısıtlılığı, nitel yöntemin kullanılması nedeniyle daha az katılımcı ile yapılması, araştırmanın sadece üniversitede okuyan Suriyeli öğrencileri kapsamaması ve Koronavirüs salgını nedeniyle TRC3 bölgesindeki üniversitelerde okuyan öğrenciler ile sınırlı tutulması bu araştırmanın sınırlılıkları olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding itegration: a conceptual framework. *journal of refugee studies*, 21 (2), 166-191.
- Aleshkovski, I.A. (2017). Globalization of international migration: social challenges and policy implications. *RUDN Journal of Sociology*, 7(2), 213-224. http://doi: 10.22363/2313_2272_2017_17_2_213_22.
- Altunbaş, A. (2020). Türkiye’de yaşayan göçmenlerin üniversite eğitiminden memnuniyetlerinin Konya’daki Suriyeli öğrenciler örneği üzerinden değerlendirilmesi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 64-74. <http://doi: 10.32329/uad.772646>.
- Bimay, M. (2020-a). Onuncu yılında Suriyeli sığınmacıların kente entegrasyonu ve gelecek beklentileri: Batman örneği . *Mukaddime*, 11 (2) , 348-381. <http://doi:10.19059/>.

- Bimay, M. (2020-b). Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik ve kültürel uyum düzeylerinin karşılaştırılması: Kilis ve Batman örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (6), 1931-1943.
- Bodvarsson, Ö. ve Berg, V. (2009). *The economics of immigration: theory and policy*. Springer.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2021). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 30. Baskı, Pegem Akademi.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (Çev.) Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chambers, R. (1986). Hidden losers? the impact of rural refugees and refugee programs on poorer hosts. *International Migration Review*, 20 (2), 245-263.
- Council of Europe (1997, 12 Ağustos). *Measurement and indicators of integration*. https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/Mmeasurement_indicators_integration_en.pdf.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. Ed.) M. Bütün ve S. B. Demir, Siyasal Kitapevi.
- Çilingir, S. (2021). Hak mı, görev mi? Avrupa ortak sığınma sistemi ve ilgili mevzuatta uluslararası koruma altındaki bireylerin entegrasyonu. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(1), 129-159.
- DİKA (2021, 1 Mayıs). TRC bölgesi dış ekonomik çevre analizi. <https://www.dika.org.tr/dokumanlar/istatistikler-gorstergeler/>.
- Erat, V. (2018). Çok kültürlülük ve ayrımcılık arasında: avrupa ülkelerinin entegrasyon politikalarında eğitim alanı, *Mukaddime*, 9 (Özel Sayı 1), 79-94. <http://doi: 10.19059/mukaddime.466453>.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar*. (Çev.) Azat Zana Gündoğan ve Can Acar, Bağlam Yayınları.
- Fielden, A. (2008). *Local integration: an under-reported solution to protracted refugee situation*, UNHCR.
- GİGM (2021, 2 Haziran). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- Habertürk (2021, 5 Mayıs). *Yükseköğretimde uluslararasılaşma*. <https://www.haberturk.com/yuksekogretimde-uluslararasılaşma-3065428>.
- Harunoğulları, M., Süzölmüş, S. ve Polat, Y. (2019). Türkiye'deki Suriyeli üniversite öğrencileri ile ilgili bir durum tespiti: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (3), 816-837. <http://doi: 10.32709/akusosbil.511181>
- Hürriyet (2021, 5 Mayıs). *Uluslararası öğrenci sayısı 200 bini aştı*. <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/uluslararası-ogrenci-sayisi-200-bini-asti-41806787>

Yükseköğretimde Okuyan Suriyelilerin Eğitim Sorunları ve Beklentileri: TRC3 Bölgesi (Mardin...

Kaypak, Ş. ve Bimay, M.(2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 84-110.

LeCompte, M. D. ve Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research* Spring, 52(1), 31-60.

MEB (2019, 11 Ekim). Geçici koruma kapsamı altındaki öğrencilerin eğitim hizmetleri. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/06141131_11Ekim2019internetBulteni.pdf.

MIPEX (2021.10.Ağustos). Migrant integration policy index 2020. <https://www.migpolgroup.com/wp-content/uploads/2021/02/Solano-Giacomo-Huddleston-Thomas-2020-Migrant-Integration-Policy-Index-2020.pdf>

Mills, M. (2009). Globalization and inequality. *European Sociological Review*, 25(1), 1-8 Oxford University Press Stable.

Neumann, U. (2007). Eğitim ve öğretim sürecinde bir kaynak olarak çok dillilik. Kaya A. & Şahin B. (Eds.). *Kökler ve yollar: Türkiye’de göç süreçleri* (s.185-204), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Philips, C. (2012). Turkey’s Syria problem. *Public Policy Research, IPPR*, 19(2),137-140.

Rottmann, B. (2021). Geçici koruma altındaki kişilerin entegrasyonu. Kaya, A., Rottmann, B., Aras,, N. E. G. & Mencütek, Z. (Eds.), *Koruma, kabul ve entegrasyon: Türkiye’de mültecilik* (191-276), A. Ç. Deniz (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Seggie, F. N. ve Ergin, H. (2018). Yükseköğretimin uluslararasılaşmasına güncel bir bakış: Türkiye’de uluslararası akademisyenler. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları*.

Seydi, R. (2014). Türkiye’nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 267-305.

Sivil Sayfalar (2021, 11Mayıs). Uzaktan eğitim mülteci çocuklar için eşit mesafede değil. <https://www.sivilsayfalar.org/2021/02/22/uzaktan-egitim-multeci-cocuklar-icin-esit-mesafede-degil/>

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (2010). İnsan hakları ışığında Türkiye’de bulunan mülteciler, sığınmacılar ve yasadışı göçmenlerin sorunları. TBMM Basımevi.

Tekeli, İ. ve Erder, L. (1978). Yerleşme yapısının uyum süreci olarak iç göçler. *Hacettepe Üniversitesi Yayınları*.

Topcu, E., ve Büyükeşe, T. (2020). Göç bağlamında toplumsal uyum göstergeleri. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (1), 23-34.

TÜİK, (2021, 14 Mayıs). İşgücü istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484>.

UNESCO (2020, 4 Mayıs). Global education monitoring report. <https://en.unesco.org/gem-report/>.

- UNHCR (2021, 2 Haziran). Syria emergency. <https://www.unhcr.org/>.
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E. ve İyem, C. (2017). Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *Bilgi*, 19(2), 107-126.
- YÖK (2017-a, 21 Nisan). Yükseköğretimde uluslararasılaşma strateji belgesi 2018-2022. https://www.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/Yuksekogretimde_Uluslararasılaşma_Strateji_Belgesi_2018_2022.pdf.
- YÖK, (2017-b, 16 Nisan). *Türk yükseköğretim sisteminde Suriyeli öğrenciler uluslararası konferansı*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayınlar/Yayınlarımız/turk_yuksekogretiminde_suriyeli_ogrenciler_uluslararası_konferansı_hatay.pdf.
- YÖK, (2021, 16 Nisan). Uyuşma göre öğrenci sayıları raporu. <https://istatistik.yok.gov.tr/>
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Seçkin Yayıncılık.
- Zincone, G., Penninx, R.ve Borkert, M. (2011). Migration policymaking in europe the dynamics of actors and contexts in past and present. IMISCOE Research, Amsterdam University Press